

Феномен соборності у науковому та політичному дискурсах

Анотація. У статті розглянуто етимологію слова „соборність”, генезу ідеї соборності в українській політичній думці та науковому дискурсі, запропоновані теоретико-методологічні засади дослідження та проаналізовано еволюцію ідеї соборності у дискурсах політичних партій та президентів України.

Ідеться про еволюцію ідеї соборності упродовж усього процесу українського державотворення. Для становлення та утвердження ідеї соборності вагоме значення мали історичні реалії, а саме – розірваність земель, чужоземне панування, втрата релігійної єдності народу, національні утиски. Простежено еволюцію ідеї соборності від княжої доби до сьогодення, від ідеї єдиної Русі до ідеї вільної Самостійної Соборної України, спираючись на дослідження вітчизняних та зарубіжних авторів.

Акцентується увага на символізмі соборності, маркерах соборності, традиціях проведення „живих ланцюгів” єдності як головного символу Дня Соборності, які українці вибудовують, символізуючи об’єднання українських земель і державну єдність, та загальнодержавному святкуванні Дня Соборності. День Соборності України характеризується актуалізацією трьох вимірів політичного сенсу – минулого, сьогодення і майбутнього. Ідея соборності визначалася, передусім, єдністю цінностей, ідеалів та інтересів громадян України.

У політичному дискурсі акцент робився на тому, що соборність – це символ об’єднання країни, а також орієнтир майбутнього як територіальна і духовна єдність народу. У зверненнях та виступах Президентів України простежувалася еволюція від ідеї соборності до ідеї єдності. Президенти України зверталися до уроків минулого й історичних постатей України; наголошували, що соборність – це неподільне ціле з усіх українських земель; зазначали, що соборність – це не тільки про територію, а й про єдність, згуртованість, спільність. Збереження територіальної цілісності України, зміцнення єдності її регіонів, розмаїтість і відмінність яких склалися внаслідок об’єктивних історичних обставин, і надалі залишається не лише актуальним, але й невідкладним завданням сьогодення.

Ключові слова: соборність, Україна, День Соборності, еволюція ідеї соборності, єдність, Президенти України, повномасштабна війна.

Тетяна Бевз,

доктор історичних наук,
професор,
Інститут політичних і
етнонаціональних
досліджень ім. І. Ф. Кураса
НАН України

Tetyana Bevz,

Doctor of Historical Sciences,
professor,
Kuras Institute of Political and
Ethnic Studies of the NAS of
Ukraine

ORCID: 0000-0002-0129-1925
tetanabevz@gmail.com

The phenomenon of unity in scientific and political discourses

Abstract. The article examines the etymology of the word „unity”, the genesis of the idea of unity in Ukrainian political thought and scientific discourse, proposes the theoretical and methodological foundations of the research, and analyzes the evolution of the idea of unity in the discourses of political parties and presidents of Ukraine.

It is about the evolution of the idea of unity throughout the entire process of Ukrainian state formation. Historical realities were of great importance for the formation and affirmation of the idea of unity, namely, the fragmentation of lands, foreign rule, the loss of the religious oneness of the people, and national oppressions. The evolution of the idea of the unity from the princely era to the present, from the idea of a united Rus to the idea of a free Independent United Ukraine, is traced, based on the research of domestic and foreign authors.

Attention is focused on the symbolism of unity, markers of unity, traditions of holding „living chains” of unity as the main symbol of the Day of Unity, which Ukrainians build, symbolizing the unification of Ukrainian lands and state unity and the nationwide celebration of Unity Day. The Day of the Unity of Ukraine is characterized by the actualization of three dimensions of political meaning – past, present and future. The idea of unity was determined, first of all, by the unity of values, ideals and interests of the citizens of Ukraine.

In the political discourse, emphasis was placed on the fact that the unity is a symbol of the unification of the country, as well as a reference point for the future as a territorial and spiritual unity of the people. In the addresses and speeches of the Presidents of Ukraine, the evolution from the idea of unity to the idea of oneness was traced. Presidents of Ukraine appealed to the lessons of the past and historical figures of Ukraine; they emphasized that the unity is an indivisible whole of all Ukrainian lands; noted that unity is not only about the territory, but also about oneness, cohesion, community. Preserving the territorial integrity of Ukraine, strengthening the unity of its regions, the diversity and distinction of which have developed as a result of objective historical circumstances, will continue to be a relevant, but also an urgent task of today.

Key words: unity, Ukraine, Day of Unity, evolution of the idea of unity, oneness, presidents of Ukraine, full-scale war.

Постановка проблеми. На початку третього тисячоліття тема соборності постала з новою актуальністю та силою. Окупація Криму та окремих районів Донеччини й Луганщини у 2014 р., російсько-українська війна, яка триває з 2014 р., а також повномасштабна війна РФ проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 р., стали величезними викликами соборності. У цих умовах Україна продовжує боротьбу за незалежність, територіальну цілісність і соборність українських земель. Тема соборності і далі залишається на порядку денному. Соборність і єдність України є фундаментальними цінностями української державності. Цінність та крихкість соборності ми почали розуміти з особливою гостротою з початком повномасштабної війни. Соборність передбачає не лише пам'ять про минуле, а й потребує захисту країни від російської агресії, згуртованої спільної праці та взаємодії в сучасній Україні. Окреслюючи політичну актуальність соборності, Президент

України В. Зеленський слушно наголосив, що „соборність України – це не лише про історію, це про наше сьогодення і майбутнє”.

В умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну нового розуміння й осмислення набула політична актуальність ідеї соборності, єдності, національної єдності, політичної єдності, згуртованості, територіальної цілісності. Ідея єдності всіх українських теренів завжди була актуальною в українському інтелектуальному середовищі, оскільки соборність є одним із базових концептів української державності. В умовах війни важливо розуміти цінність соборної Української держави, її єдність.

Метою нашого дослідження є проаналізувати феномен соборності у науковому та політичному дискурсі, реалізувавши такі завдання: дослідити еволюцію терміна „соборність” та простежити генезу „ідеї соборності” у науковому дискурсі; окреслити теоретико-методологічні засади дослідження соборності та показати політичну актуальність соборності у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проблем соборності пов’язане насамперед з теоретико-методологічним осмисленням поняття „соборності”, а також чинників, які визначають механізм її реалізації. Термін „соборність” у церковнослов’янській мові означає „зібрання” (духовенства). У давньоруській мові його значення набуло ширшого трактування: „зібрання”, „собор церковних осіб”, „церковна громада”, „спільне святкування пам’яті святих”, „спільне богослужіння”. В українській мові термін „соборний” вживається у значенні об’єднаний, неподільний, а „соборність” – як властивість, тобто об’єднаність, цілісність, неподільність. Ідея української соборності є однією з основоположних складових національної ідеї.

Іменник „соборність” визначається як широта поглядів або ліберальність у смаках, інтересах чи „поглядах”. Соборність – це універсальність; загальна інклюзивність. Соборність – це Римо-католицька церква або її доктрини та звичаї [1]. Варто зауважити, що й християнське тлумачення розуміння соборності змінилося. Наприкінці ХХ століття вчені відновили значення слова „католицький” з огляду на Другий Ватиканський собор, сучасну науку, історичні зміни та філософські зрушення. Соборність означає відчуття цілого, точніше, свідомість цілого, тобто активне, свідоме залучення до Божої втіленої присутності у світі, що можна передати як „всетворчість” [2].

Історично категорія „соборність” виникла, швидше, як відчуття, мрія, стан душі, форма мислення), не як реальний рух за об’єднання українських етнічних земель, а як символ духовної єдності. Однак навіть у такому сенсі це набувало політичного характеру, мало політичне значення. „Соборність” – це категорія, якою можна оперувати, аналізуючи як духовну, так і політичну сферу. Ідея соборності завжди „впліталася” у процеси та події, що відбувалися в тих чи інших країнах, у боротьбі ідей, що точилися упродовж віків. Ідея державного соборного самоутвердження, починаючи з давніх часів великокняжої доби, залишалася стрижневою для всіх поколінь українців [3].

Поняття „соборність” традиційно вживається у науковій літературі як відображення процесів релігійного або державницького об'єднання, згуртування споріднених ідеологічних і суспільно-політичних рухів. Про це свідчать, зокрема, використання терміна „соборність” у визначенні об'єднаних конфесіональних процесів християнства, мусульманства, юдаїзму та інших світових релігій, а також реалізація політичної стратегії імперських супердержав. Це стосується проявів соборності в планетарному, геополітичному масштабі. Визначають соборність і як системність морально-етичної орієнтації. Соборність була провідною духовною умовою національної єдності в Київській Русі. Ця категорія сприяє розвитку окремих виховних напрямів: патріотичного, національного, екологічного, соціального. Одночасно ідея соборності пов'язується з консолідаційними етнонаціональними процесами в межах однієї держави.

Широке розуміння „соборності” дають сучасні словники, визначаючи соборність як „загальний принцип буття, що охоплює та об'єднує множинність та численність в одне ціле, зібране силою любові, і тільки тоді ми маємо „вільну і органічну єдність”, а не якусь формальну „асоціацію”” [4].

Політологічний енциклопедичний словник тлумачить соборність України як „об'єднаність, цілісність, неподільність суспільства й держави в Україні” та стверджує, що „...соборність України має кілька вимірів: соборність її землі; державності; громадськості; правової, політичної і громадянської культури, духовності та ін. ...” [5, с. 325–326]. Є низка значень терміна „соборність”. Найчастіш уживані з них: об'єднання в одне державне ціле всіх земель, заселених конкретною нацією на суцільній території; духовна консолідація всіх жителів держави, згуртованість громадян, незалежно від їхньої національності. Нарешті, соборність невіддільна від державності, суверенітету й реальної незалежності народу – фундаменту для побудови демократичної держави [6].

Принцип соборності своїх земель – найблагородніший у світі ідеал, до якого прагне кожна нація. Соборність – ознака нації, умова її розвитку й процвітання. На початку її осмислення та реалізації „соборність” розглядалася як, по-перше, ідея всезагального єднання людей на основі толерантності, свободи, демократії, віротерпимості й культури; по-друге, об'єднання усіх етнічних земель у державу; по-третє, соборність не обмежується лише ідеєю збирання етнічних земель, а передбачає духовну консолідацію всього населення країни, єдність усіх її громадян; по-четверте, соборність невіддільна від досягнення реальної державності, забезпечення справжнього суверенітету і незалежності народу, побудови процвітаючої демократичної національної держави; по-п'яте, соборність – як ідея всеукраїнської єдності українців в Україні та поза її межами, а також усіх тих, хто вважає Україну своєю вітчизною, незалежно від їх національної належності.

В умовах сьогодення категорія „соборність” набуває ширшого тлумачення. Зокрема, „соборність – це передусім єдність людей, яка уособлює наступність та нерозривний зв'язок поколінь зі своїм генетичним корінням і становить фундамент релігійної, етнічної, національної,

культурної ідентичностей, без неї не може бути успішною й цивілізаційна ідентифікація” [7, с. 238], а поняття „соборність” охоплює не лише географію, не лише єднання Заходу і Сходу України, а набагато ширший комплекс питань, включаючи поняття „політичної нації” та „національного капіталу” [8]. З початком повномасштабної війни соборність стала основою спротиву російській агресії.

Теоретико-методологічні передумови для наукового розуміння поняття „соборності” сформував на початку ХХ ст. Михайло Грушевський. Ідея „соборності” розглядалася насамперед як необхідність розуміти історію українського життя як цілісний і єдиний процес, довівши, що українці як народ мають свій власний, самобутній, незалежний від інших історичний розвиток, виходячи з єдності історичного процесу на українських землях, з єдності культурного і духовного процесів, акцентуючи на тому, що Русь – це початок української державності, а її спадкоємницею була, відповідно, Україна, а не Московське царство. У праці „Галичина і Україна” (1906) Михайло Грушевський використав термін „соборність”, зазначаючи, що „за останніх двадцять або двадцять п’ять літ суспільність галицька привикла бачити й уявляти собі Галичину як духовий і культурний центр української землі, як ту духову фабрику, де виковується українська культура для цілої соборної України” [9], оскільки „вона привикла бачити участь українських письменників в галицьких виданнях. Привикла до того, що українці інтересувалися її політичним і суспільним життям, дивилися, як на свої, на її національні інституції та старалися помагати їм морально і матеріально. Привикла до того поважання й побожної зазвисті, з якими українці дивилися й на ті невеличкі здобутки національної культури й народного освідомлення, які були досягнені на галицькій ґрунті. І уявляла себе не інакше, як передовою, чільнішою частиною українського народу, яка далеко випередила ту бідну Україну російську, де так слабко стоїть українська свідомість, де навіть по родинях не говорять по-українськи, де більша частина інтелігенції не важить навіть думати й говорити по-українськи” [9, с. 376]. Михайло Грушевський наполегливо констатував, що „Галичина не може допустити себе до відокремлення від України” та „повинна напружити всі сили, аби зістатися в найтіснішій контакт з Україною, лишитися нероздільною національною частию в національній руху, активним учасником в культурній українській роботі” [9, с. 381]. На ґрунтовному, фактологічному матеріалі вчений доводив, що українська єдність має давній історичний ґрунт і є цілком природною, а ідея єдності українського народу виступала зовсім „ясно і свідомо” у проєктах української державності за часів Б. Хмельницького, І. Виговського, П. Дорошенка, акцентував також увагу на „національну одноцільність України”, „суцільність її літературної мови”, „суцільність її письменства і науки” [10, с. 122], а також на „тісному єднанні усіх часток української землі” [10, с. 122]. Михайло Грушевський стверджував: „Треба, щоб галицький верховинець і херсонський степовик, буковинець і задніпровець, кубанець і холмщак, угорський русин і слобожанин чули себе однаково

членами й горожанами єдиної української землі, і в тих інших мешканцях різних частин України бачили своїх одноземців, членів однієї нації, одного народу. А для того треба, щоб вони навчилися стояти вище тих політичних, релігійних, культурних, діалектичних меж, які їх ділять” [11], наголошуючи на почутті єдності, солідарності, близькості.

Об’єднувачими чинниками, на думку вченого, „була наявність 25-мільйонного українського народу, який проживав на суцільній території з чіткими географічними межами, мав психофізичні ознаки, спільну історичну пам’ять, особливий приватний та громадський побут, економічні відносини, культурні і суспільні традиції, оригінальну народну культуру. Усе це обумовило "цілком визначену етнографічну й національну цілісність”” [12, с. 427].

Змістовне наповнення визначення „української соборності” в науковій та суспільно-політичній думці тривало достатньо довго – з кінця ХІХ ст. і аж до початку ХХІ ст. Вітчизняні дослідники зазвичай трактували „українську соборність” не в одному, а у двох значеннях: 1) як національна державність; 2) як духовно-культурна, етнотериторіальна та політична єдність українського народу. У першому випадку термін „соборність” використовувався переважно державними діячами у своїх політичних документах. Частина таких діячів, а також дослідників українського народу та його історії ототожнювали поняття „соборності” і „державної єдності” [13].

Цінними для теоретико-методологічних засад дослідження є погляди та праці В. Липинського. Зауважимо, що його концепції були альтернативними до загальноприйнятих, і тому їх вивчення сприятиме розширенню тлумачення феномену соборності. Досить чітко він сформулював ідею соборності: „Коли я стою і стоятиму за "Вільну Україну”, то роблю це тому, що назва ця ясно і виразно означає ціль, до котрої я їду. А тою цілью є Україна, не "російська" і не "австрійська", а Україна вільна, тоб-то Україна, котра користується всіма засобами для вільного і всестороннього розвитку” [14, с. 290]. Основною ознакою соборності В. Липинський вважав наявність сильної держави і сильної влади. Провідну роль у творенні української державності він відводив Галичині, акцентував увагу на необхідності національної консолідації Галичини; звертав увагу на глибинну різницю двох частин України – Великої (Наддніпрянської) та Наддністрянської, а також на відмінність між демократією галицькою та наддніпрянською. Відповідно, ці відмінності могли стати суттєвою перешкодою для об’єднання. Важливою для дослідження була й еволюція поглядів В. Липинського щодо феномену соборності.

Зазначимо, що з відновленням незалежності України у дослідженні „соборності” з’явилося нове теоретико-методологічне осмислення найважливіших чинників, які визначали механізм функціонування соборницького процесу, а також відбулося оновлення наукового інструментарію.

Уживання концепту „соборності” в сучасних умовах значно розширило діапазон його осмислення. Йдеться про „ідеї соборності”, „соборність

духу”, „соборність душ”, „соборницьке мислення”, „культурну соборність”, „політичну соборність”, „концепт соборності”, „день соборності”, „соборну державу”, „українську соборність”, „соборну Україну”, „соборницькі устремління”, „соборницьке возз’єднання”, „соборний погляд істориків”, „українську соборність як історіографічну проблему”, „соборність української історіографії”, „постулат соборності”, „принцип соборності”, „соборність як складник розвитку національної ідентичності українців”, „соборне представництво українського народу”.

Синтез теоретико-методологічних положень метамодернізму та постструктуралізму можуть скласти методологію дослідження „соборності”. Методологічною основою роботи є принципи історизму, методи структурного та порівняльного аналізу, які сприятимуть критичному та аналітичному осмисленню джерел дослідження. Доцільним буде залучити контент-аналіз та дискурс-аналіз, які допоможуть визначити еволюцію текстів у хронологічній перспективі. Міждисциплінарний аспект ідеї соборності позначиться на теоретико-методологічних основах дослідження. Застосуємо також „роздуми про обмеження” (і здатність до відродження) політичних ідей.

Доцільним, на нашу думку, є застосування антропологічного підходу, який запропонував у дослідженні соборності України Я. Калакура, адже пізнати і осмислити її належним чином можна лише у координатах антропології, тобто того сегмента науки в її сучасному, „постмодерністському розумінні, для якого пріоритетним об’єктом пізнання виступають не стільки безпосередні події і явища, які здебільшого вже з’ясовані, скільки їх творці і учасники, тобто люди” [15, с. 198].

Завдяки методу структурно-функціонального аналізу соборність буде розглядатися з позиції визначення її місця у культурному й історичному просторі як система цінностей і інститутів. Доречними у контексті дослідження будуть ідеї Толкотта Парсонса про організацію соціальної структури через систему цінностей та ідеї Еміля Дюркгейма про типи суспільної солідарності.

Цінною для дослідження феномену „соборності” видається теорія „антикрихкості” Насім Ніколас Талеба, який вбачав її в усіх явищах та сферах людської діяльності. Згідно з теорією „антикрихкість” (англ. *antifragile*) – це властивість системи, за якої зіткнення з перешкодами будь-якого характеру не лише дозволяють їй залишитися неураженою, але й еволюціонувати у досконалішу форму існування. Понад те, щоб перейти від крихкості до антикрихкості потрібно здолати стійкість і гнучкість. А „неуразливі” і „еластичні” системи під дією мінливості та безладу залишаються лише неушкодженими або повертаються у попередній стан, у той час, як антикрихка система внаслідок потрясінь переходить на новий, досконаліший рівень. Поділяємо погляд, що цією властивістю володіє усе, що змінюється з часом: еволюція, революції, політичні системи, технічні інновації, стійкість бактерій до антибіотиків і т. і. Антикрихкою є система, елементи якої готові для перебудови та заміни. У зрілому суспільстві

важливо, щоб „була мозаїка – різноманітна Україна, але водночас соборна” [16].

Вдалим, на нашу думку, для дослідження феномену „соборності” буде застосування синергетичного підходу за допомогою ключових принципів: принципу становлення (тобто йдеться про принципи самовідтворення систем, конструктивності хаосу і динамічної ієрархічності), принципи буття (принципи самоорганізації та відкритості систем, нестійкості) та принципи розвитку (принципи постійних флуктуацій, біфуркації й поліваріантності розвитку систем, нелінійності та ін.).

Зазначимо також, що доречним для нашого дослідження буде послуговатися історичним неоінституціоналізмом, адже, як слушно зазначав Дуглас Сесіл Норт: „Історія має значення. Вона має значення не просто тому, що ми можемо винести уроки з минулого, але і тому, що сьогодні і майбутнє пов’язані з минулим безперервністю інститутів суспільства. Вибір, який ми робимо сьогодні чи завтра, сформований минулим. А минуле може бути зрозуміле нами тільки як процес інституційного розвитку” [17].

Таким чином, інтеграція і синтез теоретико-методологічних засад та взаємодія науково доцільних принципів проведення дослідницького пошуку дають можливість дослідити феномен „соборності” як складову частину і результат українського національного відродження та чинник сучасного українського державотворення через послідовність, обґрунтованість та системність проведення дослідження.

У зв’язку з цим спробуємо дуже схематично простежити еволюцію ідеї соборності, намагаючись уникати загальновідомих фактів, цитат учасників подій та видатних діячів, а також оповіді подій, які містяться у багатьох наукових працях. Витоки ідеї соборності беруть початки з Київської Русі. Руська єдність княжого періоду базувалася на державно-територіальній об’єднаності земель, династичній традиції та єдиній вірі. Тривою за відсутність єдності на рідних землях, осудом князівських чвар і міжусобиць, які значною мірою призвели до падіння Київської Русі, переповнені давньоруські оповіді й повчання, літописи й літературні твори. Та марно закликали до єдності князі, літописці, автор геніального „Слова о полку Ігоревім”. З кінця X ст. на Закарпатті почав поширюватися політонім „Русь” і етnonім „русини”, „руські люди” як самоназва місцевого східнослов’янського населення, утверджуватися руська етнічна самосвідомість.

Ідею єдності руських земель продовжив перший правитель об’єданого Галицько-Волинського князівства Роман Мстиславович, який досяг відновлення політичної єдності Південної Русі від Карпат і Дунаю до Дніпра. Для збереження єдності князівства Роман Мстиславович запропонував проєкт „доброго порядку”, який передбачав запровадження у шести основних руських князівствах (Суздальське, Чернігівське, Галицьке, Смоленське, Полоцьке та Рязанське) системи майорату з метою забезпечення цілісності Русі, на чолі якої мав стояти могутній великий

князь київський. Ідея „доброго порядку” могла сконсолідувати князів, об'єднати руські землі в одне ціле, припинити князівські міжусобиці та процес послаблення ролі Русі в європейській політиці.

Подальша еволюція ідеї єдності руських земель досить добре висвітлена у працях чужинців. Концентровано представляла ці ідеї праця І. Борщака, яка безпосередньо присвячена темі соборності. Автор наводить досить яскраві приклади щодо території України, етнічних українських земель: „1540 р. французький посол у Венеції Пелісьє, інформуючи свого короля про події в Туреччині, часто згадував славнозвісну султаншу Роксолану, нашу землячку українку; і підкреслюючи, що зазначив її "руське походження", і що "мешкають ці руські від Карпатських гір до Борістена та Понта Ексінського, себто до Дніпра і Чорного моря”” [18]. Інший приклад є не менш красномовним: „На давніх географічних картах 1529 і 1532 рр., що переховуються у Ватиканській книгозбірні, Україну названо Сарматією (Sarmatia) й поділено по р. Дніпрові на дві частини, з яких правобережну названо Європейською, а лівобережну – Азійською Сарматією. Там же Московія названа на одній "Moscovia", а на другій "Mosczouvi". На старих італійських картах (напр.1508, 1565 р.) Русь (Russia) – це тільки Україна, а Московія не Русь і пишеться всюди "Moscovia, Mosczouvi, Moscovia ducatus”” [18]. Актуальність теми „чужинці про Україну” була продовжена В. Січинським у 1937 р. Автор із розрізнених, виданих у багатьох країнах праць, а також рукописних пам'яток, залишених зарубіжними дослідниками, письменниками, мандрівниками та послами, зібрав і систематизував багатогранний матеріал про Україну давніх часів [19]. Йому дорікали у тенденційності у підборі фактажу, продиктованою прагненням зміцнити національну свідомість українського читача.

Національна революція середини XVII ст., існування держави Богдана Хмельницького, трагедія Руїни зумовили те, що ідея соборності українських земель стала елементами суспільної свідомості українців. Розвиваючи ідеї Й. Борецького та З. Копистенського, Богдан Хмельницький висловив думки про національну відрубність українського народу, його право на своє національно-політичне самовизначення аж до створення самостійної держави, до складу якої мали б увійти усі етнічні українські землі: „Виб'ю з лядської неволі руський народ увесь! Перше я за свою шкоду і кривду воював, тепер буду воювати за нашу православну віру...Поможе мені в тому чернь уся... за границю війною не піду... Досить маю в Україні, Поділлі і Волині тепер... у князівстві моїм по Львів, по Холм і Галич” [20, с. 200]; „Необхідно, щоб поляки "уступили бы мне и Войску Запороскому ... по тем границам, как владели благочестивые великие князи”” [21, с. 24].

Відтворюючи події 1649 р., Самовидець зазначав, що „козацтво зваллося аж поза Дністром коло Галича, – і замків доставали, між іншим, і Пневського замка за Надворною доставали; а тут волості всі, міста, крім хіба самого єдиного Кам'янця-Подільського, аж поза Костянтинів Старий, – в Шульжинцях, Грицеві, Чорторії козацтво було. В Овручі окремих полковників був, до якого все Полісся належало. А ось на Задніпрі (Лівобережна

Україна – Авт.) полки, які до гетьмана Хмельницького прийшли: полк переяславський, полк ніжинський, полк чернігівський з усією Сівер'ю аж по Гомель, і Дроков, і Мглин, полк прилуцький, полк ічнянський, полк лубенський, полк іркліївський, полк миргородський, полк полтавський, полк зінківський” [22]. Для гетьмана Петра Дорошенка, який прагнув об'єднати Правобережжя та Лівобережжя („обидва береги Дніпра”), з'єднатися „в первісній згоді й братерській любові”, соборна Україна ототожнювалася з Київською Руссю – „от Путівля за Перемишль і Самбір аж до Сянока” [23, с. 14].

Самійло Величко наголошував, що „вся, що лежить обруч Дніпра, Мала Росія була від давніх і стародавніх часів вітчизною козаків”; „мав наш край довгі і просторі кордони, включаючи землю Київську, Галицьку, Львівську, Холмську, Белзьку, Подільську, Волинську, Перемишльську, Мстиславську, Вітебську і Полоцьку” [24].

Однією з головних концепцій Літопису Самійла Величка була ідея існування єдиного народу. У Самійла Величка народ, на відміну від тодішніх традицій, включав не лише еліту, а всіх: і селян, і ремісників, і козаків. Ідея єдності, яка була дуже актуальна в часи Самійла Величка і в часи всього існування Гетьманщини, залишається актуальною донині.

Ідея соборності не припиняла викристалізовуватися у ХІХ ст. Французький мислитель Бенуа Мальон (1841–1893), автор п'ятитомної праці „Історія соціалізму”, який був ознайомлений з діяльністю Кирило-Мефодіївського братства (був знайомий з М. Драгомановим), писав, що „українська нація, єдина по походженню, мові й звичаям, відмінна від москалів і поляків, і заселює всю територію сучасної Великої України, Галичини, Буковини й Карпатської України” [18].

Іван Франко і Михайло Павлик були засновниками часопису „Народ”, який був речником Наддніпрянської та Західної України. Діяльність часопису оцінювалася під кутом зору його ролі у пропаганді ідеї єдиної України: „Україна і Галичина вперше стали стисло єднатись, як рідні краї та частини одного народу” [25]. Не деталізуючи ХІХ ст., можемо констатувати, що це був період найвищого піднесення українського національно-визвольного руху та утвердження української соборницької ідеї.

Важливу роль в осмисленні і реалізації ідеї соборності відіграло українське національно-культурне відродження другої половини ХІХ – першої третини ХХ ст. Концептуально-теоретична цінність аналізу генези української соборності у цей період визначається її поетапною кристалізацією, від виголошення гасла до правової та політичної інституціалізації [26].

З початку ХХ ст. відбулася також еволюція феномену „соборності”, чітких рис набуло розуміння „української соборності”, яке охоплювало обґрунтування етнотериторіальної, культурної, економічної єдності; відбувалося формування національної свідомості і національної ідентичності, об'єднання усіх українських етнічних територій та утворення незалежної держави. Обґрунтовуючи необхідність об'єднання усіх українських етнічних земель, Лонгин Цегельський зазначав: „Знаймо лише, що ми є народ

30 мільонний, осібний від Ляхів і Москалів, котрий мав колись свою княжу державну "Русь" і свою народно-козацьку республіку "Україну" та котрий тепер зветься "Русинами" або "Українцями". Знаймо, що в Росії, на Україні... Українці, що у Галичині, та що вони ідуть до тої самої цілі, що і ми – аби ми, галицькі Українці, wraz з Українцями з Росії утворили одну, могучу і самостійну, народну державу Русь-Україну!" [27, с. 91].

Проголошення Акту Злуки 22 січня 1919 р. було „вже тільки формальним завершенням тієї самостійницької й соборницької думки, яка викристалізувалася одночасно над Дніпром і Дністром” [28, с. 64]. Акт Злуки став „символом віковичного прагнення нашого народу жити у єдиній, соборній та незалежній державі”. Оцінюючи Акт Злуки, його учасники стверджували, що „сьогоднішнє з’єднання України в одну державу після 700-літньої розлуки єсть величезної ваги річ” (Євген Чикаленко); „це від часів Ярослава Мудрого перший раз усі українські землі, теоретично й бодай декларативно, з’єдналися разом, як одна державна цілісність” (Лонгин Цегельський). Акт Злуки „мав бути основою нового політичного "вірую”” (Михайло Омелянович-Павленко); „Українська Народна Республіка живе й житиме в серцях всієї України. Так само живе ідея, проголошена 22 січня 1919 р.: нас могли поділити кордони, але цей акт назавжди встановив: існує єдина українська нація” (Олександр Шульгин), „історичним ідеалом українського народу є політична незалежність і політична єдність усієї української землі в суверенній українській державі” (Лонгин Цегельський). Здобутком проголошення Акту Злуки стало усвідомлення українцями ідеї соборності, що включала загальнонаціональну консолідацію та захист територіальної цілісності держави. Таким чином, можна стверджувати, що упродовж тисячоліття відбулася трансформація ідеї соборності: від ідеї єдиної Русі до ідеї вільної Самостійної Соборної України, а також обґрунтовано у науковому дискурсі ціннісну, політичну та духовну єдність українців. Зазначимо також – що вірогідно, – що міністр народної освіти УНР Іван Огієнко вніс подання на затвердження Директорією УНР закону про запровадження 22 січня державного свята в Україні „на вічні часи”.

Ідеї вільної Самостійної Соборної України знайшли подальше осмислення у працях мислителів української еміграції, а також програмах політичних партій та уряду УНР, які діяли в екзилі. Іван Лисяк-Рудницький зазначав, що „постулат соборності став невід’ємною частиною всіх українських політичних програм цієї доби – від консервативно-гетьманської починаючи й націонал-комуністичною кінчаючи” [29, с. 272].

Концепція територіального патріотизму теоретика консерватизму Вячеслава Липинського мала об’єднати та консолідувати всі нації та стани спільним почуттям їхньої належності та любові до рідної землі. Основною умовою створення української державності вчений вважав релігійну, регіональну, політичну, організаційну та національну єдність. Адже, „нація – це, перш за все, єдність духовна, культурно-історична. Значить, для народження нації необхідне довге співжиття даного громадянства на даній території в одній власній державі” [30, с. 155]. Адже, „нація – єдність

духовна — родиться завжди від держави — єдності територіально-політичної — а не навпаки” [30, с. 155].

Питання національної єдності порушив і теоретик українського націоналізму Микола Сціборський, стверджуючи, що „без держави нація не може зберегти своєї єдності, вона буде приречена на поділ між іншими державами, що обов’язково приведе до руїни і саму націю” [31, с. 102–105].

У програмних принципах українських соціалістів-революціонерів шаповалівської течії, яка після поразки Української революції діяла в Празі, на першому місці була соборність, яка означала, що соціальна революція має визволити український народ на усіх його етнічних територіях й об’єднати ці території в одній республіці. Таке об’єднання не вимагало повного централізму. Перевага у державній організації українського суспільства віддавалася внутрішньому федералізму. Згідно з програмовим документом, до складу української федерації повинні були увійти: Підкарпаття, Галичина, Волинь, Буковина, Правобережна Україна з Бессарабією, Лівобережна Україна, Степова Україна, Кубань і Крим. Передбачалося, що федеральний уряд здійснюватиме лише зовнішню політику, захист кордонів і Конституції України. В його компетенцію входило також врегулювання непорозуміння між автономними частинами. Крім того, „соборність ще мусила б бути у великому співробітництві всіх частин України на полі господарства і духової культури з метою витворення спільних переживань усього українського народу” [32, с. 47]. Ідея соборності українських земель у наступні десятиліття залишалася інтегральним чинником і чи не єдиним незаперечним положенням програмних цілей усіх течій національно-визвольного руху, які перебували в еміграції.

Важливим маркером соборності є його символізм. Адже ідея соборності має глибокий символічний зміст та є українським „символом віри” на віки. Перше святкування Соборності відбулося через двадцять років після проголошення Акту Злуки — 22 січня 1939 р. у м. Хусті (Карпатській Україні), на той час — автономній республіці Чехо-Словаччини. Під синьо-жовтими прапорами відбулася тридцятитисячна маніфестація місцевого населення, яке з’їхалося до столиці Карпатської України з усіх куточків краю.

Символізм „соборності”, а також пам’ять про ідею соборності було зафіксовано у численних випусках поштових марок, як минулого, так і сучасності. Зокрема, у 1949 р. у Мюнхені Українська національна рада (1948), яка була новою формою консолідації українських визвольних сил в еміграції, випустила серію марок, присвячену 30-річчю Соборності. У 1958 р. Закордонний відділ Підпільної пошти України видав пам’ятний блок до 40-річчя Соборності. У 1967, 1968 та 1969 рр. марки до 50-річчя Соборності були випущені Товариством приятелів капели бандуристів у Детройті та Українським архівом-музеєм у Денвері (США). Після здобуття незалежності естафету пам’яті підхопила й українська пошта, випустивши 2004 р., до 85-річчя Соборності, поштову марку [33].

„Живі ланцюги” стали ще одним символом соборності. 21 січня 1990 р. патріотичні сили організували „живий ланцюг” між Києвом, Львовом та

Івано-Франківськом як символ духовної єдності людей східних і західних земель України. Основне річище „ланцюга” починалося в Стрию, де сходилися два відріги: один, невеликий, – із закарпатського напрямку, а другий тягнувся від Івано-Франківська [34]. Зі Стрия живий шерех прямував до Львова, звідти – до Тернополя. Далі маршрут проходив через Рівне, Житомир – і до Софійської площі в Києві. За різними оцінками, участь в акції взяли від півмільйона до трьох мільйонів українців [34].

Досить слушні міркування щодо соборності України і „живого ланцюга” 1990 р. висловив голова Української всесвітньої координаційної ради М. Ратушний, зазначивши, по-перше, що у 1989–1991 рр. без усвідомлення соборності не було б Української держави. А таке усвідомлення тоді було, і цьому підтвердженням був і „ланцюг єднання”, і профспілковий рух, коли відбувалися взаємні візити страйкарів, спільні засідання і в Павлограді, що на Донбасі, і в Червонограді, що на Львівщині. Й діаспора на той час дуже долучилася до цього об’єднавчого процесу і допомагала нам. Усе це заклало певні містки соборності. Інше питання, чи була вона для тогочасних і теперішніх політиків реальністю, а чи була ілюзією [35]; по-друге, якщо українську соборність сприймати як процес, то вона, соборність, таки відбулася.

Наприкінці 2000-х рр. почали відроджувати традицію створення „живих ланцюгів”, які символізували єдність українського народу. У 2008–2011 рр. у Києві такі „ланцюги” утворювали на мосту Патона. Упродовж останніх 15 років „живі ланцюги” щорічно утворюються у День Соборності як символ єдності людей на Сході та Заході України. У 2022 р. День Соборності відбувався в умовах реальних загроз російської агресії та вторгнення російського війська на територію України. У День Соборності 2022 року у Києві утворили світовий „ланцюг єднання” від Софійського до Михайлівського собору під гаслом „СкажиУкраїніТак”, яке було частиною масштабної світової акції українців „СкажиУкраїніТак / SayYESToUkraine”, що стала продовженням попередньої кампанії „SayNOtoPutin” [36]. Ініціаторами акції виступили Рух опору капітуляції, відомі громадські діячі, українські громади 60 країн, закликавши символічними „ланцюгами єдності” по всьому світу продемонструвати згуртованість і готовність українців до боротьби. По всій Україні відбувалися святкування Дня Соборності: У Запоріжжі Президент України Володимир Зеленський до Дня Соборності відкрив першу частину найбільшого вантового мосту в Україні, зазначивши, що „сьогодні ми об’єднуємо нашу державу не лише словами. Сьогодні ми відкриваємо найвищий міст в Україні. Його почали ... десь у 2004 році. Діти, які були тоді народжені, – повнолітні, ціле покоління... Цей міст називали монументом корупції багато років. Нехай відтепер це буде монумент єдності” [36].

У 2022 р. День Соборності мав особливе значення, оскільки загрози російської агресії були реальними. І тому по всій країні День Соборності був великим значущим днем. З нагоди Дня Соборності та відкриття мостопереходу дві тисячі людей утворили 9-кілометровий „живий ланцюг”.

У Бахмуті Донецької області до Дня Соборності у межах акції „Ми – це Україна” пройшла хода єднання. На межі Тернопільської та Хмельницької областей відбулася акція єднання, кількості людей прийшли до мосту на річці Жердь. У Хмельницькому у День Соборності розгорнули 100-метровий прапор України. На мосту через Дніпро у Херсоні утворили „ланцюг єдності”. У Вінниці активісти у День Соборності символічно з’єднали Схід і Захід „живим ланцюгом” на мосту через Південний Буг.

Традиція „живих ланцюгів” мала продовження з початком повномасштабної російсько-української війни. Висловлюючи підтримку Україні і солідарність з українським народом, громадяни різних країн світу виходили на мітинги зі символікою України, створюючи „живі ланцюги”, які символізували єдність. За ініціативи групи активістів Free World Gathering були організовані перші „ланцюги єдності” на початку війни. Тоді, навесні 2014 р., тисячі українців з усіх регіонів вийшли на вулиці, щоб продемонструвати свою єдність. У День Незалежності, 24 серпня 2022 р., знову за ініціативи Free World Gathering українці в різних країнах вийшли на центральні вулиці міст і взялися за руки, щоб утворити „живі ланцюги”, об’єднавши тим самим українців по всьому світу [37]. Акція мала на меті звернути увагу світової спільноти на війну в Україні й показати, що свобода – наша спільна найвища цінність, а воля – наш спосіб мислення.

Символом соборності є і День Соборності, який, по-перше, пов’язаний з реальною історичною подією, яка відбулася 22 січня 1919 р. у Києві; по-друге, символіка свята, його глибокий зміст виявилися актуальними для сучасної України, яка, можливо, вже не поділена Збручем, але ще поділена Дніпром; по-третє, День Соборності – це нагадування про те, що сила нашої держави – в єдності українських земель.

Свято День Соборності було встановлено в Україні у рік 80-річчя Акту Злуки, згідно з Указом Президента України „Про День соборності України” від 21 січня 1999 року № 42/99 „...враховуючи велике політичне та історичне значення об’єднання Української Народної Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки для утворення єдиної (соборної) Української держави...” [38]. Певним символом було Розпорядження Президента України „Про відзначення у 2002 р. Дня Соборності України”, згідно з яким передбачалося спорудження монументів у столиці України м. Києві, а також містах Ужгороді, Луганську, Чернігові і Севастополі – крайніх у західному, східному, північному та південному адміністративних центрах України – до 85-ї річниці проголошення Акту Злуки (2004) [39]. Реалізувати цю ідею упродовж наступних двадцяти років так і не вдалося.

Понад те, Президент України Віктор Янукович 30 грудня 2011 р. видав указ, яким скасував указ президента Леоніда Кучми 1999 р. про встановлення Дня Соборності України та указ Президента України Віктора Ющенка 2005 р. про встановлення Дня Свободи 22 листопада (присвяченого подіям Помаранчевої революції), водночас з оголошенням 22 січня Днем Соборності та Свободи України. Офіційно 22 січня у 2012–2014 рр. в Україні відзначали саме День Соборності та Свободи України. 13 листопада 2014 р.

Президент України Петро Порошенко видав Указ „Про День Соборності України” [40], однак повернення Дня Соборності було здійснено не шляхом відновлення указу 1999 р., а ухваленням нового указу, відновивши щорічне відзначення Дня Соборності.

У 2022 р. з’явилося ще одне свято – День єднання. В умовах зростання гібридних загроз Президент України Володимир Зеленський оголосив 16 лютого 2022 р. Днем єднання – для „посилення консолідації” українців, зміцнення їхньої „стійкості” на тлі зростання гібридних загроз, пропагандистського та морально-психологічного тиску на суспільну свідомість [42].

Загалом, ідея соборності завжди була і залишається актуальною для українського політикуму. Експлуатувати назви „собор”, „соборність”, „Україна Соборна” досить полюбили упродовж усіх років відновлення незалежності українські політичні партії. За нашими підрахунками, за понад тридцятиліття незалежності діяло 6 політичних партій, у назвах яких був присутній феномен „соборності”. Серед них: Українська республіканська партія „Собор” (1990), Українська народна партія „Собор” (2000), Політична партія „Україна Соборна” (2005), Політична партія „Соборність” (2014); Політична партія „Собор” (2019), Політична партія „Соборність” (2021). Партії у більшості випадків обмежувалися лише назвою, не використовуючи цей феномен у програмних та статутних документах. Винятком може слугувати Політична партія „Україна Соборна”, у програмі якої стверджувалося, що соборність є однією з найсуттєвіших цінностей, на яких базується сучасна національна ідея. З одного боку, вона коріниться в минулому, бо соборність українських земель – це історична реальність. З іншого – спрямована у майбутнє, як усвідомлення суспільством загальнонаціональної мети і спільні дії для її досягнення – кожен на своєму місці.

Акцентувалося на тому, що соборність для українців має стати не так етноісторичним поняттям, як політичною духовною категорією. „Соборність душ”, єднання всіх українців як громадян України, незалежно від їхніх етнічних коренів, видається одним з головних завдань збереження територіальної цілісності, демократизації всього соціально-політичного життя країни, становлення громадянського суспільства [43, с. 246]. Домінантою цього процесу було формування української політичної нації.

Ішлося також про соборність і регіоналізм, стверджуючи, що реальна соборність України сьогодні – це вже не стільки підпорядкування Києву всіх українських етнічних земель, скільки громадянське розуміння різних частин України, які пов’язані між собою і не можуть одна без одної. Окреслено нове розуміння „соборності”, а саме те, що соборність України означає спільний внутрішній ринок, спільну зовнішню політику, спільну енергетичну стратегію, спільну безпеку, спільну культурну ідентичність і т. і. Соборність також означала збалансований розвиток територій, коли одні, допомагаючи іншим, допомагають собі. Єдине, чого вона не передбачала – це культивування в медіа ідеї протиставлення „двох Україн”, яке загострювалося з кожною виборчою кампанією [43, с. 246].

Метою діяльності Української республіканської партії „Собор”, бекграунд якої трансформувалася декілька разів і це була перша зареєстрована партія в незалежній Україні за назвою Українська республіканська партія, було „забезпечення умов повноти самореалізації української нації в Українській соборній національній демократичній державі” [44, с. 536].

Представники політичних партій, насамперед Партії регіонів, які провокували розкол України, проводили сепаратистські з’їзди, ділили країну на „дві України”, цинічно заявляли, що „соборність вміщує поняття самої України, самої держави. Все треба зробити для того, щоб відстояти соборність України. Сьогодні, на превеликий жаль, дуже багатьма політиками робиться все, щоб зруйнувати цю соборність” [45]. Акцентуючи на тому, що „зараз (2007 – *Авт.*) критична ситуація з соборністю. Політики не думають про Україну, а кожен думає про себе і своє місце в політиці, і в самій Україні. Оті заяви, які зухвало лунають з вуст політиків, ведуть до розколу України. Це і є загроза для того, що Україна може знищитися, як держава” [45].

Лідер партії ВО „Батьківщина” Юлія Тимошенко зазначала, що „незалежність держави прямо пов’язана з її цілісністю, соборністю”, додаючи, що усі соціологічні опитування доводять: громадяни хочуть жити в єдиній країні, хочуть бути в мирі та злагоді [46], та закликала „зробити висновки з уроків нашої історії та подбати про те, щоб Незалежність і Соборність завжди були невід’ємними атрибутами нашої держави” [46].

Водночас лідер Партії регіонів, голова „тіньового” опозиційного уряду (2008) Віктор Янукович у своєму привітанні до Дня Соборності наголошував, що „історична пам’ять, очищена від ідеологічних нашарувань, від тягаря минулого, потрібна нам сьогодні як ніколи” [46], та заявляв, апелюючи до мовного питання та суперечок щодо НАТО, що „на жаль, українське суспільство все ще залишається поділеним. І не останню роль у цьому відіграють політики, які продовжують ігнорувати наявність відмінностей в ментальності мешканців різних регіонів нашої держави” [46]. Таким чином, можна констатувати, що політики, політичні партії та очільники партій як активно використовували концепт „соборність”, так і успішно ним маніпулювали.

Значний інтерес для дослідження феномену „соборності” становлять звернення Президентів України до Дня Соборності. У зверненнях акцентувалося на тому, що „ідея єдності українських земель панувала у суспільній свідомості українців упродовж століть. Свідченням цього є наші літописи, творчість Тараса Шевченка, діяльність усіх українських партій та інших політичних організацій кінця ХІХ – початку ХХ століть” [47]. Однак, „на превеликий жаль, цей важливий урок виявився так і не засвоєним багатьма українськими політиками. І сьогодні ми є свідками регулярних спроб окремих політичних сил спровокувати протистояння різних гілок влади” [47]. Теза про незасвоєння уроків минулого сучасними політиками була постійно присутня у дискурсах президентів.

Внесок Л. Кучми в утвердження соборності України високо оцінив його колишній радник з питань макроекономічної політики (1994–2005) А. Гальчинський у 2021 р., опублікувавши статтю „Доробок Президента (до 30-річчя нашої Незалежності)”, у якій окреслив „доробок” президента Л. Кучми в утвердження української державності. Серед пріоритетних досягнень названа й „соборність передусім”. Акцентувалося, що „основою соборності насамперед є внутрішні, ... – саме внутрішні перетворення”, а також те, що наявне „системне (крок за кроком) формування міжнаціональної спільності людей – української політичної нації, яка за канонами європейської цивілізації розглядається як першооснова соборності” [48]. Ці міркування можна розглядати певною мірою дискусійним.

Президенти України у виступах та зверненнях до Дня Соборності акцентували увагу на цілому блоці проблем. Зокрема, на *ідеї реалізації прагнень українців*: „88 років тому український народ реалізував своє багатівікове прагнення жити у соборній державі, сповідувати єдині національні і суспільні цінності, спільними силами дбати про безпечне, гідне і процвітаюче життя людей, як належить великій європейській нації” [49] (В. Ющенко); *на символізмі соборності*: „цей день належить кожному з нас як історичний символ об’єднання України і, водночас, як загальний для всіх орієнтир майбутнього – саме суспільна, духовна і територіальна єдність України є найважливішою умовою для поступу та успіху нашої держави” [50] (В. Ющенко); „Акт Злуки – велике послання для нас, нинішніх українців, і для наших нащадків. Тільки коли ми єдині в своїх помислах, цілях і зусиллях, ми можемо мати успіх. Тільки коли нас об’єднує спільний національний дух, Україна має майбутнє. Бережімо як найвищу цінність нашу українську соборність, і ми досягнемо мети” [51] (В. Ющенко); *розширення трактування поняття „єдності”*: „сєнс єдності полягає для нас у щоденній особистій праці, у добробуті всіх мешканців країни, в економічному зростанні, у зміцненні національної безпеки і в ототожненні кожного громадянина з єдиною українською історичною спільнотою, її символами і цінностями” [50] (В. Ющенко).

З початком російсько-української війни, окупацією Криму та частин Донецької і Луганської областей у виступах очільника держави звучать інші акценти щодо соборності, по-перше, *як національної ідеї та найбільшої цінності*: „минулого року (2014 – Авт.) соборність всіх наших земель перетворилася на справжню національну ідею. Вона оволоділа, нарешті, умами практично всіх без винятку громадян України та зробилася найголовнішою цінністю в усіх її областях” [52], стверджуючи, що „ще ніколи День Соборності не був таким великим, вистражданим і заслуженим святом, як сьогодні” [52], по-друге, *як ідеї єдності*: „нині майже 100% громадян – за єдину країну. І вражаюча більшість українців бачить її саме унітарною, а не федеративною” [52]; „за умов, коли агресія Росії проти України все ще триває, а воєнна загроза зі Сходу є найскладнішим стратегічним викликом, питання національної єдності та політичної консолідації – це є питання

життя та смерті” [53]; по-третє, *нові акценти (з 2014) щодо соборності України в умовах російсько-української війни*: „наші герої воюють на Сході не за повернення окремих територій, а за всю соборну українську землю. Від крайньої північної точки, села Грем'яч на Чернігівщині, до найпівденнішого Фороса, що в українському Криму. Від найзахіднішого села Соломонова, що на Закарпатті – до найсхіднішої Ранньої Зорі на Луганщині” [54]; по-четверте, *різноманітність як маркер соборності*: „соборність – це унітарний устрій держави. Але ми поважали, поважаємо і будемо поважати різноманітність України, специфіку місцевих громад. Децентралізація зараз для цього дає унікальні можливості. Ця різноманітність не є нашим недоліком. Вона, навпаки, робить нас багатшими, а спільне почуття соборності – сильнішим” [54]; по-п'яте, *соборність як ідея*: „соборність залишилася сильною, животворною ідеєю, переданою нащадкам”; по-шосте, *соборність як неподільне ціле з усіх українських земель*: „соборність, це – неподільне ціле з усіх українських земель, які колись належали до різних імперій, а тепер – об'єднані в незалежну європейську Українську державу. Соборність не лише спільна територія. Це й духовна єдність, спільні цінності, спільні ідеали, устремління. Це велика міцна родина всіх громадян України” [54].

Очільники держави у своїх зверненнях до Дня Соборності часто зверталися до уроків історії та визначних постатей України. Зокрема, п'ятий Президент України Петро Порошенко апелював до спогадів Павла Скоропадського, наголошуючи, що „наскільки ці мемуари доречні саме до поточного моменту, наскільки ж промовисті паралелі і наскільки повчальними є уроки історії” [54], та наполегливо рекомендував усім політикам „у якості роботи над помилками – вивчити і бажано законспектувати” [54].

У виступі Президента України Петра Порошенка на урочистому зібранні з нагоди Дня Соборності України та 100-річчя проголошення незалежності УНР значна увага приділена історії. Президент цитував Івана Лисяка-Рудницького, Івана Мазепу, висловлював захоплення „Спогадами” Павла Скоропадського, повторюючи, що був настільки вражений, що знову наполегливо радив прочитати її всім політикам, урядовцям, депутатам. Виступ Президента України містив також низку актуальних меседжів і водночас був підсумком його успіхів та досягнень напередодні президентської виборчої кампанії: „знаряддям для ворога стали українські політики, які малювали карту з поділу України, ділили її на російськомовну і українськомовну. І вони байдуже дивилися на те, як розкрадали армію, допомагали зав'язати на шиї економіки "газовий зашморг" кабальних контрактів”; „Москва анексувала Крим і спробувала роздробити нас на частини, аби легко проковтнути. Перед нами знову постала загроза втрати соборності і незалежності” (2014); „для досягнення наших цілей нам потрібно берегти і зміцнювати нашу українську єдність і соборність. Єдина незалежна соборна Україна!”; „Томос – це ще один символ нашої незалежності і державної, і духовної”; „маємо позбавити ворога такого інструменту – інструменту послаблення нашої

державності, інструменту – як залежність церкви від Москви, від впливу країни-агресора”; „...разом з власної волі з 1919 року” – під таким гаслом Україна сьогодні відзначає столітній ювілей Акту Злуки. Наш шлях – це дорога до Євросоюзу, до НАТО, до миру і добробуту [55].

Нові акценти щодо соборності прозвучали у новообраного Президента України Володимира Зеленського, а саме – ідея єдності. У своєму новорічному привітанні він закликав українців об'єднатися, незалежно від уподобань, ідеалів чи мови спілкування. Промова Володимира Зеленського викликала жваве обговорення серед політиків, експертів та громадян. Декого обурили слова про те, що „неважливо, як названа вулиця”, коли вона освітлена та заасфальтована, і що „немає різниці, біля якого пам'ятника ти чекаєш дівчину”. Різниця, стверджували опоненти президента, є. Тому зовсім не випадково, виступаючи на День Соборності, Президент України (2020) зазначив: „Як показує новорічне привітання, тема єдності болить кожному українцю. Та в пошуках цієї єдності ми знову сваримось. А довкола чого ми, такі різні й несхожі, можемо згуртуватися? Чи зможемо ми, не сперечаючись про минуле, рухатися у майбутнє?” [56]. Значний акцент Президент України робив на цінності, зазначаючи, що „у сучасному світі відчуття нації єдиним цілим виникає не тільки завдяки спільним традиціям, культурі та релігії. Є ще цінності, які прийнятні для кожного куточка України, за якими у майбутньому українців могли б ідентифікувати у кожному куточку планети. Цінності доброчесності та порядності. Вихованості й толерантності. Цінності свободи та демократії. Бажання економічного добробуту та процвітання. Бажання бути заможним. Цінності поваги до закону, приватної власності та поваги одне до одного” [56].

Апелюючи до минулого, у зверненні до Дня Соборності у 2021 р. Президент України Володимир Зеленський знову акцент зробив на єдності: „Маємо назавжди вивчити уроки сторічної давнини й ніколи не забувати: щоб стати сильними – потрібно бути єдиними. Щоб стати єдиними – потрібно бути сильними. Досить розділень. Важливо пам'ятати, що соборність – це не тільки про територію. Одна з найдавніших мрій нашого народу – про єднання – фундаментальна мрія. Але її не можна досягти один раз і назавжди. Це постійна робота. Це щоденний рух” [57].

У привітанні у День Соборності Представництво Європейського Союзу в Україні вкотре наголосило на непохитній підтримці незалежності, суверенітету України та зазначало, що „ця визначна дата нагадує суспільству про фундаментальну цінність – єдність, яка робить його сильнішим перед викликами як минулого, так і сьогодні” [58].

Про єдність українського народу йшлося і у зверненні Президента України у 2022 р.: „Це підґрунтя наших успіхів, запорука сильної незалежної держави і відновлення її територіальної цілісності. Це принципова цінність для нас” [59]. Президент закликав: „Виконаймо свій обов'язок перед майбутніми поколіннями – збережімо Незалежність і Соборність України” [59].

22 січня 2022 р. Президент України Володимир Зеленський звернувся до мешканців тимчасово окупованих територій України і запевнив, що досить

скоро з ними буде проголошено новий Акт Злуки. „Сьогодні Донбас і Крим, на жаль, відірвані від України достатньо довго – вісім років поспіль. Але для нас цей час – немов століття. І я знаю, що ми точно будемо разом, упевнений, не через віки, а якомога швидше. У Донецьку, у Криму ми з вами обов'язково проголосимо новий Акт Злуки і будемо відзначати це щороку” [60].

Важливою складовою Закону України „Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності” було закріплення у ньому ціннісних орієнтирів утвердження національної та громадянської ідентичності: соборності, самобутності, волі та гідності. Так, уперше у Законі України визначено, що соборність – це єдність, неподільність усіх територій України, духовна єдність українців, які проживають на території України, а також єдність усіх громадян України незалежно від національності, спрямована на утвердження справжнього суверенітету і незалежності України, побудову процвітаючої демократичної національної держави [61].

День Соборності став загальнодержавним святом, його актуальність, символізм, вагомість з особливою гостротою фіксуються у виступах політиків, офіційних щорічних матеріалах до Дня Соборності, враховуючи особливості моменту, історичні події, акцентуючи на тому, що слово „соборність” для України початку XXI століття чи не вперше, ще від княжих часів, позначило єдність всіх українських земель в одній державі, та визначаючи „соборність України”, передусім, як 1) *духовну єдність українців*, які проживають на території нинішньої Української держави, а також на історичних українських етнічних землях (2013); 2) „неподільне ціле з усіх українських земель, які колись належали до різних імперій, а тепер об'єднані в незалежну європейську Українську державу”; 3) „велика міцна родина для всіх громадян України” (2016); 4) „символ боротьби за волю та незалежність. Це часточка надії і віри у світле майбутнє” (2017); 5) „єдність усіх українців навколо головних ідей нашого майбутнього”; 6) „неподільність наших земель: від Києва до Севастополя, від Донецька до Львова” (2017); „єдність наших земель” (2017); 7) „єдність і злагода” (2019); 8) „реалізований символ споконвічної української ідеї єдності. Наші предки своїм великим чином промовляють нам, що українці мають жити в єдності. В єдності наша сила!” (2019); 9) „спільні цінності, а не лише спільний етнос” (2020); 10) „це про всіх нас, про кожного українця, який працює на благо держави і розбудовує її щодня” (2022); 11) „це більше, ніж територіальна цілісність чи суверенітет, хоча включає їх. Соборність – це про самоусвідомлення, хто ми і чому ми – разом. Чому ми – не тільки "львів'яни", "гуцули", "полтавчани", "одесити", "харків'яни" чи просто "місцеві"... Не тільки "православні", "греко-католики" чи "атеїсти", не тільки "робітники" чи "інтелігенти", "україномовні", "російськомовні" чи... Це – про "спільний знаменник" для всіх українців, про спільний спосіб дивитися на світ. Соборність – це передусім про духовну єдність українців. Соборність – це не лише історія. Це – сьогоднішня наша держава.

Соборність – це не лише про державу. Це – про кожного з нас” [62] (2022); 12) „це, дійсно, про об’єднання людей, про єдиний і неподільний народ” (2022); 13) „це перш за все наша єдність. Наша країна єдина і неподільна від Сходу до Заходу, із Півночі до Півдня” (2022); 14) „коли хлопці з різних частин України їдуть захищати країну від російського вторгнення” (2022). Означені аспекти розуміння „соборності України” та осмислення його в політичному контексті упродовж останнього десятиліття дають підстави твердити, що „ідея соборності” „впліталася” у політичні процеси, які відбувалися в Україні.

Сутнісною рисою української соборності є інтеграція етнічних земель, консолідація духовного і культурного життя, нівелювання регіональних бар’єрів. Унітарність нашої держави закріплена в Конституції України, а цілісність території виступає ключовим фактором її суверенітету [13].

Консолідуючим фактором соборності в Україні виступають міжнаціональна злагода і мир, толерантне співжиття титульної нації, корінних народів, національних меншин. Збереження одного з найсуттєвіших надбань новітньої суверенної України – міжнаціональної злагоди – є не тільки велінням часу, але й запорукою соборного існування держави [13]. Понад те, національна єдність є не тільки базовою цінністю громадян країни, а й обов’язковою передумовою успішного спротиву зовнішній агресії [63]. Соборність України – це єдність усіх українців навколо головних ідей нашого майбутнього. Соборність є запорукою успішного розвитку Української держави, кожного її регіону.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що „тема соборності є актуальною на багато століть вперед”. У всі історичні віхи українці вірили і прагнули до створення єдиної, неподільної і самостійної країни. Соборність – це не лише територіальне, але й часове значення – як факт історичної єдності усіх поколінь України, її землі і її духу, це і соборність як найвища цінність. Ідея соборності України упродовж віків не полишала український народ. Ідея соборності та свободи України як державно-політичної, громадянсько-територіальної, етнокультурної та економічної єдності та незалежності сформувалася вже на початку ХХ ст. і була вперше офіційно втілена в Акті Злуки 1919 р., хоча й не була реалізована. Українці не припиняли боротися за втілення ідеї соборності.

Соборність для українців має стати не так етноісторичним поняттям, як політичною духовною категорією. Саме „соборність душ”, згуртованість, єднання всіх українців як громадян України, незалежно від їх етнічних коренів, є одним з головних завдань збереження територіальної цілісності, демократизації всього соціально-політичного життя країни, утвердження громадянського суспільства. В ідеї соборності закладена основа збереження української державності, національної ідентичності та національної самосвідомості.

Соборність і єдність українців залишаються фундаментальними цінностями української державності, які Україна захищає сьогодні від російської збройної агресії з вірою у неминуче відновлення суверенітету та

територіальної цілісності нашої держави.

Політична актуальність ідеї соборності, єдності та територіальної цілісності в умовах війни є беззаперечною. Соборність – це процес громадянського єднання країни, це велика мета і, водночас, це реальне, висхідне явище. Цінністю для українців є єдність і рішучість захистити державу і свободу. Головною метою завершення війни є відновлення територіальної цілісності, суверенітету, реальні гарантії безпеки для України, реальний захист для нашої країни. А єдність – це сила, яка потрібна саме в цей час.

Перспективи подальших досліджень. В умовах повномасштабної війни нового звучання й актуальності набувають феномен соборності як найвищої цінності, ідея соборності усіх українських земель та ідея „соборності душ”. Актуалізації потребує й дослідження позиції українських політичних партій та політиків щодо питання соборності та єдності. Нового осмислення потребує й концепт „єдності”, розуміння того, що, об’єднавшись, зберігаючи єдність, зможемо здолати всі проблеми та впоратися з будь-якими викликами та загрозами.

Бібліографічні посилання

1. Catholicity. URL: <https://www.dictionary.com/browse/catholicity> (дата звернення: 10.11.2022).
2. Delio Ilia. Special Issue Information. URL: https://www.mdpi.com/journal/religions/special_issues/CIT21C (дата звернення: 10.11.2022).
3. Єдність і соборність Українських земель. URL: <http://www.lubotin.kharkov.ua/ogorode/istorya/19-yednist-i-sobornist-ukrayinskikh-zemel.html> (дата звернення: 12.11.2022).
4. Новая философская энциклопедия : в 4 т. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Мысль, 2010. Т. 3. С. 580–581.
5. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна. Упорядники В. П. Горбатенко, А. Г. Саприкін. Київ, 1997. С. 325–326.
6. В єдності сила. Інформаційна кампанія до Дня Соборності України. URL: <https://uinr.gov.ua/pres-centr/novyny/v-yednosti-syla-informaciyna-kampaniya-do-dnya-sobornosti-ukrayiny> (дата звернення: 14.11.2022).
7. Соборницький рух як чинник цивілізаційної ідентифікації українців в умовах Першої світової війни і Революції 1917–1921 рр. *Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність* / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ІПіЕнд ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.
8. Солонина Є. Соборність – нагода осмислити те, що цементує українську державність. 22.06.2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27505621.html>
9. Грушевський М. Галичина і Україна. *Грушевський М. Твори у 50-ти т. / редкол.: П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.* Львів : Видавництво „Світ”. 2002. Т. 1. [Зі збірника статей „3 біжучої хвилі. Статті й замітки на теми дня 1905–1906 років”]. С. 376–382.
10. Грушевський М. З новорічних думок. *Грушевський М. Твори у 50-ти т. Т. 1.* С. 115–126.
11. Грушевський М. До наших читачів в Росії. *Грушевський М. Твори у 50-ти т. Т. 1.* С. 115–126.

12. Грушевський М. Наші вимоги. *Грушевський М. Твори у 50-ти т.* Т. 1. С. 425–428.
13. День соборності. Сила нації – в її єдності. URL: <https://www.artemrada.gov.ua/articles/686> (дата звернення: 23.12.2022).
14. Вячеслав Липинський. Листування. Т. 1. Київ : Смолоскип, 2003. 959 с.
15. Калакура Я. Людинознавче осмислення соборності України. *Науковий і культурно-просвітній часопис „Галичина”*. 2019. № 32. С. 198–204.
16. „Підтримка нашого різноманіття – це європейське майбутнє України”: Діалог з Ігорем Козловським. URL: <https://uacrisis.org/uk/pidtrymka-nashogo-riznomanittya-tse-yevropejske-majbutnye-ukrayiny-dialog-z-igorem-kozlovskym> (дата звернення: 17.12.2022).
17. Дуглас Сесил Норт. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. URL: <https://gtmarket.ru/library/basis/6310> (дата звернення: 12.12.2022).
18. Борщак І. Ідея соборної України в Європі в минулому. *По невиданих документах і стародавніх працях*. Париж : Вид-во „Український друкар”, 1923. URL: <http://www.library.lviv.ua/fondy/Ukrainika/%D0%A0%D0%9B-403.pdf>. (дата звернення: 10.10.2022).
19. Січинський В. Чужинці про Україну. Львів : Видавництво „Світ”, 1991. 96 с.
20. Холмський І. Історія України. Нью-Йорк; Мюнхен, 1949. 370 с.
21. Смолій В. А., Степанков В. С. Богдан Хмельницький. Хроніка життя і діяльності. Київ, 1994. 262 с.
22. Літопис Самовидця. URL: <http://litopys.org.ua/samovy/d/sam.htm> (дата звернення: 17.11.2022).
23. Смолій В. Видатна віха української історії. *Українська соборність: ідея, досвід, проблеми (До 80 річчя Акту Злуки 22 січня 1919 р.)*. Київ, 1999. 406 с.
24. Самійло Величко. Літопис. URL: <http://litopys.org.ua/velichko/vel.htm> (дата звернення: 17.11.2022).
25. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 663. Оп. 1. Спр. 232. Арк. 52.
26. Семергей Н. Соборність як складник розвитку національної ідентичності українців у другій половині XIX – першій третині XX століття: новітня історіографія. URL: <https://www.eminak.net.ua/index.php/eminak/article/download/358/198> (дата звернення: 12.12.2022).
27. Цегельський Л. Звідки взялися і що значать назви „Русь” і „Україна”? Вінніпег, 1917. 92 с.
28. Кедрин І. Життя – події – люди. Спомини і коментарі. Нью-Йорк, 1976. 724 с.
29. Лисяк-Рудницький І. Українська Національна Рада й ідея соборности. *Історичні есе*. Том 2. Київ : Основи, 1994. С. 271–283.
30. Липинський В. Хам і Яфет. З приводу десятих роковин 16/29 квітня 1918 р. *В. Липинський та його доба : наук. зб. / відп. ред. Ю. Терещенко*. Київ–Житомир : Видавничий центр КНЛУ, 2008. 398 с.
31. Сціборський М. Націократія. Вінниця, 2007. 112 с.
32. Шаповал М. Велика революція і українська визвольна програма. Прага : Накладом видавництва „Вільна Спілка” і Українського Робітничого Університету, 1927. 334 с.
33. Тысячелетняя память Соборности. URL: <https://zakarpattia.net.ua/News/54709-Т%D1%8Bsiacheletniaia-pamiat-Sobornosti> (дата звернення: 13.12.2022).

34. 22 січня – День Соборності України. URL: <https://rivne1.tv/news/77297> (дата звернення: 19.11.2022).
35. Соборність України: 1919–2012 рр. Чого чекати? Репортаж з круглого столу. URL: <http://ukrpohliad.org/news/sobornist-ukrayiny-1919-2012rr-chogo-chekaty-reportazh-z-kruglogo-stolu.html> (дата звернення: 17.11.2022).
36. Як Україна відзначила День Соборності. 22.01.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3389929-ak-ukraina-vidznacae-den-sobornosti.html> (дата звернення: 12.12.2022).
37. The Free World Gathering: ланцюг єдності людей Вільного світу до Дня Незалежності України. URL: <https://mkp.gov.ua/news/7524.html> (дата звернення: 07.01.2023).
38. Про День соборності України. Указ Президента України від 21 січня 1999 року. № 42/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/99#Text> (дата звернення: 03.01.2023).
39. Про відзначення у 2002 році Дня Соборності України. Розпорядження Президента України №11/2002-рп. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/112002-gr-187> (дата звернення: 03.01.2023).
40. Про День Соборності України. Указ Президента України від 13.11.2014. № 871/2014. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8712014-18000> (дата звернення: 03.01.2023).
41. Про невідкладні заходи щодо консолідації українського суспільства. Указ Президента України від 14.02.2022. № 53/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/532022-41357> (дата звернення: 03.01.2023).
42. В Україні сьогодні відзначають День єднання. 16.02.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3404604-v-ukraini-sogodni-vidznacaut-den-ednanna.html> (дата звернення: 03.01.2023).
43. Політичні партії України. В 3 т. / уклад.: Ю. Шайгородський. Київ : Укр. центр політ. менедж., 2005. Т. 3. 872 с.
44. Бевз Т. Українська республіканська партія „Собор”. Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х – початок 2012 рр.). *Енциклопедичний довідник* / за ред. М. Кармазіної. Київ : ІПіЕнд ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. С. 534–537.
45. Україна відзначає День Соборності. 22.01.2007. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/957998.html> (дата звернення: 03.01.2023).
46. Тимошенко радить усім робити висновки з історії. Янукович каже „неможливо”. URL: https://www.pravda.com.ua/archives/date_22012008/ (дата звернення: 03.01.2023).
47. Галух А. Вчора Україна праздновала свою соборность. 23.01.2003. URL: <https://fakty.ua/ru/78844-vchera-ukraina-prazdnovala-svoyu-sobornost> (дата звернення: 03.01.2023).
48. Гальчинський А. Доробок Президента (до 30-річчя нашої Незалежності). 19.10.2021. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/blog/774281.html> (дата звернення: 03.01.2023).
49. Україна відзначає День Соборності. 22.01.2007. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/957998.html> (дата звернення: 05.01.2023).
50. Вітання Президента України Віктора Ющенка з Днем Соборності України. 22.01.2008. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/3771/vitannya-prezidenta-ukrajini-viktora-jushenka-z-dnem-sobornosti-ukrajini.html> (дата звернення: 05.01.2023).
51. Вітання Віктора Ющенка з нагоди Дня Соборності. 22.01.2010. URL: <https://bukinfo.com.ua/show/news?lid=5272> (дата звернення: 05.01.2023).

52. Вітання Петра Порошенка з Днем Соборності України. 22.01.2015. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/news/vitannya-petra-poroshenka-z-dnem-sobornosti-ukrayi/> (дата звернення: 05.01.2023).

53. Виступ Порошенка у Верховній Раді : повний текст. 06.09.2016. URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/vistup-poroshenka-u-verhovniy-radi-povniy-tekst-218082.html> (дата звернення: 05.01.2023).

54. Виступ Президента Петра Порошенка з нагоди Дня Соборності України. 22.01.2017. URL: <https://eukraina.com/news/vistup-prezidenta-petra-poroshenka-z-nagodi-dnja-sobornosti-ukrajini/2017-01-22-23607> (дата звернення: 05.01.2023).

55. Виступ Президента України з нагоди Дня соборності України. 22.01.2019. URL: <http://mankrda.gov.ua/presentr-prezidenta-ukraini/vistup-prezidenta-ukraini-z-nagodi-dnya-sobornosti-ukraini/> (дата звернення: 05.01.2023).

56. Зеленський у День соборності згадав новорічне привітання: Тема єдності болить кожному. 22.01.2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/01/22/7238047/> (дата звернення: 05.01.2023).

57. „Досить розділень”: Зеленський привітав українців з Днем Соборності. 22.01.2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3175809-dosit-rozdilen-zelenskij-privitav-ukrainciv-z-dnem-sobornosti.html> (дата звернення: 05.01.2023).

58. Єдність робить Україну сильнішою перед викликами минулого і майбутнього – Представництво ЄС. 22.01.2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3175801-ednist-robit-ukrainu-silnisou-pered-viklikami-minulogo-i-majbutnogo-predstavnictvo-es.html> (дата звернення: 05.01.2023).

59. Звернення Президента з нагоди Дня Соборності України. 22.01.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-z-nagodi-dnya-sobornosti-ukrayini-72489> (дата звернення: 05.01.2023).

60. Зеленський: На Сході України й у Криму обов’язково проголосимо новий Акт злуки. 22.01.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3389864-zelenskij-na-shodi-ukraini-j-u-krimu-obovazkovo-progolosimo-novij-akt-zluki.html> (дата звернення: 05.01.2023).

61. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 03.01.2023).

62. Соборність – це... URL: <https://kultura-poltava.gov.ua/novyny/sobornist--tse/> (дата звернення: 05.01.2023).

63. Інформаційні матеріали до Дня Соборності України – 2021. 18.01.2021. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/zhurnalistam/informaciyni-materialy-do-dnya-sobornosti-ukrayiny-2021> (дата звернення: 05.01.2023).

References

1. Unity. URL: <https://www.dictionary.com/browse/catholicity>
2. Delio Iliia. Special Issue Information. URL: https://www.mdpi.com/journal/religions/special_issues/CIT21C
3. Yednist i sobornist Ukrainiskykh zemel. URL: <http://www.lubotin.kharkov.ua/ogorode/istorya/19-yednist-i-sobornist-ukrayinskikh-zemel.html> (The unity and conciliariness of the Ukrainian lands).
4. Novaya filosofskaya enciklopediya : v 4 t. 2-e izd., ispr. i dop. Moskva : Mysl, 2010. T. 3. S. 580–581. (New Philosophical Encyclopedia).
5. Politolohichni entsyklopedychni slovnyk / za red. Yu. S. Shemshuchenka, V. D. Babkina. Uporiadnyku V. P. Horbatenko, A. H. Saprykin. Kyiv, 1997. S. 325–326. (Political science encyclopedic dictionary).

6. V yednosti syła. Informatsiina kampaniia do Dnia Sobornosti Ukrainy. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/v-yednosti-syla-informaciyna-kampaniia-do-dnya-sobornosti-ukrainy> (There is strength in unity. Information campaign for the Day of the Unity of Ukraine).

7. Sobornytskyi rukh yak chynnyk tsyvilizatsiinoi identyfikatsii ukraintsv v umovakh Pershoi svitovoi viiny i Revoliutsii 1917–1921 rr. *Tsyvilizatsiina identychnist ukrainstva: istoriia i suchasnist* / avt. kol.: O. Rafalskyi (kerivnyk), Ya. Kalakura (naukovyi redaktor), O. Kalakura, M. Yurii. Kyiv : IPEiD im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 2022. 512 s. (The Unity movement as a factor in the civilizational identification of Ukrainians in the conditions of the First World War and the Revolution of 1917–1921).

8. Solonyna Ye. Sobornist – nahoda osmyslyty te, shcho tsementuie ukrainsku derzhavnist. 22.06.2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2750562.html> (Unity is an opportunity to think about what cements Ukrainian statehood).

9. Hrushevskiyi M. Halychyna i Ukraina. *Hrushevskiyi M. Tvory u 50-ty t.* / redkol.: P. Sokhan, Ya. Dashkevych, I. Hyrych ta in. Lviv : Vydavnytstvo „Svit”, 2002. T. 1. [Zi zbirnyka statei „Z bizhuchoi khvyli. Statti y zamitky na temy dnia 1905–1906 rokiv”]. S. 376–382. (Galicia and Ukraine).

10. Hrushevskiyi M. Z novorichnykh dumok. *Hrushevskiyi M. Tvory u 50-ty t.* T. 1. S. 115–126. (From New Year’s thoughts).

11. Hrushevskiyi M. Do nashykh chytachiv v Rosii. *Hrushevskiyi M. Tvory u 50-ty t.* T. 1. S. 115–126. (To our readers in Russia).

12. Hrushevskiyi M. Nashi vymohy. *Hrushevskiyi M. Tvory u 50-ty t.* T. 1. S. 425–428. (Our requirements).

13. Den sobornosti. Syła natsii – v yii yednosti. URL: <https://www.artemrada.gov.ua/articles/686> (The day of Unity. The strength of a nation lies in its unity).

14. Vyacheslav Lypynskiyi. Lystuvannia. T. 1. Kyiv : Smoloskyp, 2003. 959 s. (Vyacheslav Lypynskiyi. Correspondence).

15. Kalakura Ya. Liudynoznavche osmyslennia sobornosti Ukrainy. *Naukovyi i kulturno-prosvitnii chasopys „Halychyna”*. 2019. No. 32. S. 198–204. (Anthropological understanding of the unity nature of Ukraine).

16. „Pidtrymka nashoho riznomanittia – tse yevropeiske maibutnie Ukrainy” : Dialoh z Ihorem Kozlovskym. URL: <https://uacrisis.org/uk/pidtrymka-nashogoriznomanittya-tse-yevropejske-majbutnye-ukrainy-dialog-z-igorem-kozlovskym> („Supporting our diversity is the European future of Ukraine” : Dialogue with Ihor Kozlovsky).

17. Duglas Sesil Nort. Instituty, institucionalnye izmeneniya i funkcionirovanie ekonomiki. URL: <https://gtmarket.ru/library/basis/6310> (Institutions, institutional changes and the functioning of the economy).

18. Borshchak I. Ideia sobornoj Ukrainy v Yevropi v mynulomu. *Po nevydanykh dokumentakh i starodavnykh pratsiakh*. Paryzh : Vyd-vo „Ukrainskyi drukar”, 1923. URL: <http://www.library.lviv.ua/fondy/Ukrainika/%D0%A0%D0%9B-403.pdf>. (The idea of unity Ukraine in Europe in the past. According to unpublished documents and ancient works).

19. Sichynskiyi V. Chuzhyntsi pro Ukrainu. Lviv : Vydavnytstvo „Svit”, 1991. 96 s. (Foreigners about Ukraine).

20. Kholmskiy I. Istoriiia Ukrainy. Niu-lork; Miunkhen, 1949. 370 s. (History of Ukraine).

21. Smolii V. A., Stepankov V. S. Bohdan Khmelnytskyi. Khronika zhyttia i diialnosti. Kyiv, 1994. 262 s. (Bohdan Khmelnytskyi. Chronicle of life and activity).

22. Litopys Samovydsia. URL: <http://litopys.org.ua/samovyd/sam.htm> (Chronicle of Samovidets).

23. Smolii V. Vydatna vikha ukrainskoi istorii. *Ukrainska sobornist: ideia, dosvid, problemy (Do 80 richchia Aktu Zluky 22 sichnia 1919 r.)*. Kyiv, 1999. 406 s. (An outstanding milestone in Ukrainian history).

24. Samiilo Velychko. Litopys. URL: <http://litopys.org.ua/velichko/vel.htm> (Samiylo Velichko. Chronicle).

25. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv. F. 663. Op. 1. Spr. 232. Ark. 52. (Central State Historical Archive of Ukraine, Lviv).

26. Semerhei N. Sobornist yak skladnyk rozvytku natsionalnoi identychnosti ukraintsiv u druii polovyni XIX – pershii tretyni XX stolittia : novitnia istoriohrafia. URL: <https://www.eminak.net.ua/index.php/eminak/article/download/358/198> (Unity as a Component of the Development of National Identity of Ukrainians in the Second Half of the 19th – the First Third of the 20th Century : Modern Historiography).

27. Tsehelskyi L. Zvidky vzialysia i shcho znachat nazvy „Rus” i „Ukraina”? Vinnipeh, 1917. 92 s. (Where did the names „Rus” and „Ukraine” come from and what do they mean?).

28. Kedryn I. Zhyttia – podii – liudy. Spomyny i komentari. Niu-lork, 1976. 724 s. (Life – events – people. Memories and comments).

29. Lysiak-Rudnytskyi I. Ukrainska Natsionalna Rada y ideia sobornosti. *Istorychni ese*. Tom 2. Kyiv : Osnovy, 1994. S. 271–283. (The Ukrainian National Council and the idea of unity).

30. Lypynskyi V. Kham i Yafet. Z pryvodu desiatelykh rokovyn 16/29 kvitnia 1918 r. *V. Lypynskyi ta yoho doba : nauk. zb. / vidp. red. Yu. Tereshchenko*. Kyiv–Zhytomyr : Vydavnychiy tsentr KNLU, 2008. 398 s. (Ham and Yaphet. On the occasion of the tenth anniversary of April 16/29, 1918).

31. Stsiborskyi M. Natsiokratia. Vinnytsia, 2007. 112 s. (Nationocracy).

32. Shapoval M. Velyka revoliutsiia i ukrainska vyzvolna prohrama. Praha : Nakladom vydavnytstva „Vilna Spilka” i Ukrainskoho Robitnychoho Universytetu, 1927. 334 s. (The Great Revolution and the Ukrainian Liberation Program).

33. Tysyacheletnyaya pamyat Sobornosti. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/54709-T%D1%8Bsiacheletniaia-pamiat-Sobornosti> (Thousand-year memory of Unity).

34. 22 sichnia – Den Sobornosti Ukrainy. URL: <https://rivne1.tv/news/77297> (January 22 is the Day of the Unity of Ukraine).

35. Sobornist Ukrainy: 1919–2012 rr. Choho chekaty? Reportazh z kruhloho stolu. URL: <http://ukrpohliad.org/news/sobornist-ukrayiny-1919-2012rr-chogo-chekaty-reportazh-z-kruglogo-stolu.html> (The Unity of Ukraine: 1919–2012. What to expect? Report from the round table).

36. Jak Ukraïna vidznachila den’ sobornosti. 22.01.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3389929-ak-ukraina-vidznacae-den-sobornosti.html> (How Ukraine celebrated the day of Unity).

37. The Free World Gathering: lantsiuh yednosti liudei Vilnoho svitu do Dnia Nezalezhnosti Ukrainy. URL: <https://mkip.gov.ua/news/7524.html> (The Free World Gathering: a chain of unity of the people of the Free World for the Independence Day of Ukraine).

38. Pro Den sobornosti Ukrainy. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 21 sichnia 1999 roku. No. 42/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/99#Text> (About the Day of the Unity of Ukraine. Decree of the President of Ukraine dated January 21, 1999).

39. Pro vidznachennia u 2002 rotsi Dnia Sobornosti Ukrainy. Rozporiadzhennia Prezydenta Ukrainy No. 11/2002-rp. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/112002-rp-187> (About celebrating the Day of the Unity of Ukraine in 2002. Decree of the President of Ukraine).

40. Pro Den Sobornosti Ukrainy. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 13.11.2014. No. 871/2014. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8712014-18000> (About the Day of the Unity of Ukraine. Decree of the President of Ukraine).

41. Pro nevidkladni zakhody shchodo konsolidatsii ukrainskoho suspilstva. : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14.02.2022. No. 53/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/532022-41357> (On urgent measures for the consolidation of Ukrainian society. Decree of the President of Ukraine).

42. V Ukraini sohodni vidznachaiut Den yednannia. 16.02.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3404604-v-ukraini-sogodni-vidznacaut-den-ednanna.html> (Unity Day is celebrated in Ukraine today).

43. Politychni partii Ukrainy. V 3 t. / uklad.: Yu. Shaihorodskiyi. Kyiv : Ukr. tsentr polit. menedzh., 2005. T. 3. 872 s. (Political parties of Ukraine).

44. Bevz T. Ukrainska respublikanska partiia „Sobor”. Ukrainska bahatopartiinist: politychni partii, vyborchi bloky, lidery (kinets 1980-kh – pochatok 2012 rr.). *Entsyklopedychnyi dovidnyk / za red. M. Karmazinoi*. Kyiv : IPIEnD im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 2012. S. 534–537. (Ukrainian Republican Party „Sobor”).

45. Ukraina vidznachaie Den Sobornosti. 22.01.2007. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/957998.html> (Ukraine celebrates the Day of Unity).

46. Tymoshenko radyt usim robyty vysnovky z istorii. Yanukovykh kazhe „nemozhlyvo”. URL: https://www.pravda.com.ua/archives/date_22012008/ (Tymoshenko advises everyone to draw conclusions from history. Yanukovykh says it is „impossible”).

47. Galuh A. Vchera Ukraina prazdnovala svoyu sobornost. 23.01.2003. URL: <https://fakty.ua/ru/78844-vchera-ukraina-prazdnovala-svoyu-sobornost> (Yesterday Ukraine celebrated its Unity).

48. Halchynskiyi A. Dorobok Prezydenta (do 30-richchia nashoi Nezalezhnosti). 19.10.2021. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/blog/774281.html> (A work of the President (until the 30th anniversary of our Independence)).

49. Ukraina vidznachaie Den Sobornosti. 22.01.2007. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/957998.html> (Ukraine celebrates the Day of Unity).

50. Vitannia Prezydenta Ukrainy Viktora Yushchenka z Dnem Sobornosti Ukrainy. 22.01.2008. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/3771/vitannya-prezidenta-ukrajini-viktora-jushenka-z-dnem-sobornosti-ukrajini.html> (Congratulations to the President of Ukraine Viktor Yushchenko on the Day of the Unity of Ukraine).

51. Vitannia Viktora Yushchenka z nahody Dnia Sobornosti. 22.01.2010. URL: <https://bukinfo.com.ua/show/news?lid=5272> (Viktor Yushchenko’s greetings on the occasion of the Day of the Unity).

52. Vitannia Petra Poroshenka z Dnem Sobornosti Ukrainy. 22.01.2015. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/news/vitannya-petra-poroshenka-z-dnem-sobornosti-ukrayi/> (Congratulations to Petro Poroshenko on the Day of the Unity of Ukraine).

53. Vystup Poroshenka u Verkhovnii Radi : povnyi tekst. 06.09.2016. URL: https://zn.ua/ukr/POLITICS/vistup-poroshenka-u-verhovniy-radi-povniy-tekst-218082_html (Poroshenko’s speech in the Verkhovna Rada).

54. Vystup Prezydenta Petra Poroshenka z nahody Dnia Sobornosti Ukrainy. 22.01.2017. URL: https://eukraina.com/news/vistup_prezidenta_petra_poroshenka_z_

nagodi_dnja_sobornosti_ukrajini/2017-01-22-23607 (President Petro Poroshenko's speech on the occasion of the Day of the Unity of Ukraine).

55. Vystup Prezidenta Ukrainy z nahody Dnia sobornosti Ukrainy. 22.01.2019. URL: <http://mankrda.gov.ua/prescentr-prezidenta-ukraini/vistup-prezidenta-ukraini-z-nagodi-dnya-sobornosti-ukraini/> (Speech of the President of Ukraine on the occasion of the Day of the Unity of Ukraine).

56. Zelenskyi u Den sobornosti zghadav novorichne pryvitannia: Tema yednosti bolyt kozhnomu. 22.01.2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/01/22/7238047/> (Zelenskyi recalled the New Year's greeting on the Day of Unity: The theme of unity hurts everyone).

57. „Dosyt rozdilen”: Zelenskyi pryvitav ukraintsiv z Dnem Sobornosti. 22.01.2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3175809-dosit-rozdilen-zelenskij-privitav-ukrainciv-z-dnem-sobornosti.html> („Enough of divisions”: Zelenskyy congratulated Ukrainians on the Day of Unity).

58. Yednist robyt Ukrainu silnishoiu pered vyklykamy mynuloho i maibutnoho – Predstavnytstvo YeS. 22.01.2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3175801-ednist-robit-ukrainu-silnisou-pered-viklikami-minulogo-i-majbutnogo-predstavnictvo-es.html> (Unity makes Ukraine stronger in the face of past and future challenges – EU Representation).

59. Zvernennia Prezidenta z nahody Dnia Sobornosti Ukrainy. 22.01.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-z-nagodi-dnya-sobornosti-ukrayini-72489> (Address of the President on the occasion of the Day of the Unity of Ukraine).

60. Zelenskyi: Na Skhodi Ukrainy y u Krymu obov'iazkovo proholosymo novyi Akt zluky. 22.01.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3389864-zelenskij-na-shodi-ukraini-j-u-krimu-obovazkovo-progolosimo-novij-akt-zluki.html> (Zelenskyi: In the east of Ukraine and in the Crimea, we will definitely announce a new Act of union).

61. Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti : Zakon Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (The Law of Ukraine „On the Basic Principles of State Policy in the Field of Affirming Ukrainian National and Civil Identity”).

62. Sobornist – tse... URL: <https://kultura-poltava.gov.ua/novyny/sobornist--tse/> (Unity is...).

63. Informatsiini materialy do Dnia Sobornosti Ukrainy – 2021. 18.01.2021. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/zhurnalistam/informaciyni-materialy-do-dnya-sobornosti-ukrayiny-2021> (Informational materials for the Day of the Unity of Ukraine – 2021).

Стаття надійшла до редакції 09.01.2023